

lavnom genetski karakter i da u sortiranju i raspodjeli pojedinih varijacija, odnosno mutacija na terenu sudjeluju selektivni i izolirajući utjecaji sredine, odnosno lokaliteta. Prema mišljenju dra Ercegovića u jadranskih se cistozira javljaju svi faktori, odnosno mehanizmi evolucije. Tu je u prvom redu genetska varijabilnost, zatim selekcija i izolacija. Stoga se u ovih algi vrše transformacije koje su dovele do pojave odnosno razvitka novih sistematskih jedinica. Pisac zaključuje da postoje dvije vrste transformacija: ekološke koje se vrše pod utjecajem karaktera morske vode (na pr. eurihaline i stenohaline forme) i zemljopisne izolacije (različiti lokaliteti). Na taj način zbog postupnih transformacija došlo je do pojave politipije (vrsta i supervrsta). Pri kraju svog djela pisac donosi zaključak da su cistozire (u odnosu na porijeklo) mladi i vrlo plastični rod algi koji pokazuje izvanredno veliki evolutivni potencijal.

Često smo u tišini njegove radne sobe raspravljali o evoluciji.

Ercegović je prilazio evoluciji kao znanstveni radnik-biolog i kao kršćanin. Evolucija upravo eklatantno potvrđuje svemoćnost Tvorca, stvoritelja neba i zemlje. U ono vrijeme naših razgovora (1948-1951) o evoluciji se mnogo pisalo i raspravljalo s različitim gledišta. Jedno od najvažnijih pitanja o kojima se među biologima raspravljalo bio je tako zvani Lisenkov slučaj dirigitirane biologije. Većina biologa (ne samo u nas već i u SSSR-u) u duši su bili morganisti. Ercegović je ispravno držao zlatnu sredinu i pratio moderna istraživanja uvijek cum grano salis. Talko je smatrao da su i darvinizam i lamarkizam samo etape, luči svoga vremena. Doći će novi ljudi, nove spoznaje i nadopunjavati će se jer »znanost napreduje na takav način, da se u njoj veće greške nadomještavaju sve manjima«. Ercegovićeva studija o cistozirama potvrđuje je evolucionog razvitka biljaka uopće. U tom je bit i doprinos ovog rada, a ne samo njegova sistematska i ekološka vrijednost. Taj njegov rad bio je zapažen od niza stručnjaka. Na međunarodnom botaničkom kongresu u Edinburgu dr Levring je referirao o tom radu našeg istraživača, a ugledni časopis *Nature* donosi opsežan prikaz o cistozirama iz pera L. Newtona, jednog od vodećih algologa. Ime ovog našeg eminentnog stručnjaka, rodom iz Jesenica, ostao će dugo zabilježeno ne samo u analima Instituta za oceanografiju i ribarstvo u Splitu nego i u svjetskoj algološkoj literaturi.

NADBISKUP MATE KARAMAN

(uz 200. obljetnicu smrti)

Slavko Kovačić

Nadbiskup Mate Karaman¹ spada među istaknute ličnosti hrvatske narodne i crkvene prošlosti, pa ne bi bio red da 200. obljetnica njegove smrti prođe nezapažena.

On je to posebno zaslužio iskrenom ljubavlju i brigom za naše skromne i tako često prezirane glagoljaše. Uvijek ih je cijenio. Isticao je njihovu neporočnost

¹ Karaman je rođen u Splitu g. 1700. Nauke je dovršio u splitskom sjemeništu od 1717. do 1724. g. Na jesen 1723. ređen je za svećenika, a već 1724. odlazi u Zadar k nadbiskupu Zmajeviću, koji ga poslije šalje u Rusiju, gdje ostaje 5 godina (1732-1737). Ubrzo po povratku u Zadar bio je pozvan u Rim. Tu je ostao više godina radeći na novom izdanju glagoljskog misala. God. 1742. imenovan je osorskim biskupom, a god. 1745. naslijedio je Zmajevića kao zadarski nadbiskup i na toj je dužnosti ostao sve do smrti. Umro je 7. svibnja 1771. (Podaci prema M. JAPUNDŽIĆ, *Matteo Karaman (1700-1771) arcivescovo di Zara (Romae 1961)*, a za boravak u splitskom sjemeništu usp. Arhiv splitskog sjemeništa *Introito ed esito* I f, 105 v; *Introito es esito* a. 1723. f. 18 r.

i pobožnost, njihovo junaštvo. S poštovanjem je govorio i o njihovu fizičkom radu, koji je u njegovo doba mnogima bio zazoran. Nad njihovom nedovoljnom naobrazbom nije kukao, nego je bio spreman uložiti svoj život u to da ih uzdigne. Iskoristio je svaku prigodu da ih obrani i očuva.

Ljubav prema glagoljašima natjerala ga je da ostavi rodni Split i pođe u Zadar, a odatle u Rusiju i Rim. Kako je do toga došlo, sam je vrlo živo opisao u svom djelu *Del Clero Illirico*. Kad je kao mladi svećenik držao duhovne vježbe glagoljaškim rečenicima, primijetio je, da ne razumiju baš svaku staroslavensku riječ u glagoljskom brevijaru i zato ih prekorio, ali mu tada jedan od njih odvažno odvrati: »Vi koji ste istog hrvatskog jezika kao i mi, vi koji od malih mogu učite i imate knjige, učitelje, sjemeništa neke izraze našeg glagoljskog brevijara razumijete samo, kad ih usporedite s vašim latinskim. A kako ćemo ih razumjeti mi, koji smo bez škole, bez knjiga, bez učitelja? Učite nas, pa ćemo znati! Tiskajte knjige, pa ćemo učiti!« Taj doživljaj dao je novo usmjerenje čitavom Karamanovu životu. Najprije je »con lamento di Geremia« izložio nadbiskupu Laghiju potrebu tiskanja knjiga za glagoljaše. Na to je nadbiskup njemu naredio, da im sastavi staroslavensku gramatiku i rječnik. Spreмно se dao na posao. Naučio je slova i kušao odgonetnuti gramatički sustav, ali brzo je uvidio da ne može tako sam bez posebne izobrazbe. Zato je odbio ponuđenu katedru filozofije u splitskom sjemeništu i otputovao u Zadar k velikom prijatelju glagoljaša nadbiskupu Vicku Zmajeviću nadajući se kod njega steći potrebno znanje.²

U vrijeme svog boravka u Rusiji Karaman je konačno ostvario želju da se uputi u studij staroslavenskog jezika. Poslije se uvijek živo zalagao, da glagoljaši — i uopće svi naši klerici — uče taj jezik. U Rimu je godine 1739. izdao svoj *Bukvar slovenskij* koji im je mogao dati najosnovnije upute. Godine 1741. izišao je iz tiska u izdanju kongregacije De Propaganda fide i Karamanov *Missal Rimskij*.³ Karaman je u ovom misalu još dosljednije nego Levaković i Paštrić proveo rusifikaciju staroslavenskog jezika, jer je smatrao, da je onaj staroslavenski što ga je on naučio u Rusiji najčistiji »književni« jezik. Glagoljaši su, razumije se, rusifikacijom svojih bogoslužbenih knjiga bili jako nezadovoljni pa su nerado primili i Karamanov misal.

Karamanov prethodnih i učitelj Zmajević ustanovio je glagoljaško sjemenište u Zadru i za nj podigao potrebnu zgradu, a Karaman je uspio to sjemenište konačno otvoriti godine 1748. i propisati mu odgojnoobrazovni sustav.

Karamanovo izdanje misala i otvaranje glagoljaškog sjemeništa dovoljno je poznato, ali manje je poznato njegovo zauzimanje za glagoljaše kod Rimske Kurije, a baš je time izvršio odlučujući ulogu u njihov prilog. Hrvatski glagoljizam doživio je svoju najtežu borbu za opstanak koncem XIX i početkom XX stoljeća kad se na nj okomila bezobzirna austrijska politika.

Međutim, tada je on uglavnom već bio izvršio svoju ulogu u očuvanju i buđenju narodne svijesti u Južnoj Hrvatskoj. Narodni je preporod već bio izvejavao pobjedu. Glagoljizam kao crkvena i narodna vrednota imao je mnogo vatrenih branitelja, a još više ljubitelja. Zato ni moćna austrijska politika, ni diplomatski pritisci na Vatikan nisu ga mogli slomiti. Nadživio je autonomno maštvo i talijanaštvo i neslomljen doživio naše dane, kad je liturgijskom reformom Drugog vatikanskog sabora napokon i u bogoslužju svoje mjesto potpuno ustupio živom hrvatskom govoru. Međutim, nije teško pogoditi, što bi bilo, da ga je sličan kušnja zadesila čitavo stoljeće prije. Ne znamo po kome, ali je godine 1738. glagoljizam u Rimskoj kuriji sasvim ozbiljno stavljan u pitanje. — Čemu za glagoljaše tiskati posebne knjige? Ne bi li najbolje bilo prestati ih rediti, a sve klerike prisiliti na latinske škole? Radije manje svećenika, ali neka budu učeniji, a tada je biti učen značilo poznavati latinski, za svećenike biti latinaš. Karaman je tada svojim zauzimanjem, osobito svojim djelom *Del Clero Illirico* uspio Kuriju tako uvjeriti u nužnost glagoljaškog klera, da poslije

² Usp. M. JAPUNDŽIĆ, navedeno djelo, 25. str.

³ Ondje str. 105.

1742. godine nitko više nije mogao uspjeti sa sličnim pitanjem. Iza toga — što je osobito važno — nije više na naše biskupske stolice postavljen ni jedan čovjek, koji nije dobro znao hrvatski, a gledalo se i na to da li poznaje staroslavenski.⁴ Tako je konačno u nas prestalo namještanje biskupa Talijana.

O Karamanu bi trebalo još mnogo toga reći. Tako o njegovu biskupovanju u Osoru i Zadru, o njegovu boravku i radu u Rusiji, kamo je otišao sa službenim naslovom misionara. (U odnosu prema pravoslavicima bio je u duhu onog vremena unionističkih nazora!). Trebalo bi analizirati njegovo »sveslavenstvo«. Međutim, kad bismo i samo u najkraćim crtama o svemu tome htjeli ponešto reći, prešli bismo okvire ovakvog prigodnog napisa. Govoreći o njegovu radu u prilog glagoljaša, istakli smo njegov glavni doprinos na korist Crkve u Hrvatskoj i na dobro hrvatskog naroda.

PRIOPĆENJA ČITATELJA

Vaš časopis *Crkva u svijetu* neobično mi se dopada. Ispunja mi prazninu koju vrlo teško mogu popuniti čak i čitanjem sličnih revija u Sjedinjenim Američkim Državama. Čitav niz vrlo nadarenih i inteligentnih suradnika vašega časopisa ispunja me ponosom da se u nas misao i duh nisu ni fosilizirali ni zaostali, nego u današnju krizu svijeta unose toliko pronicavosti i shvaćanja, da u tome vidim i osjećam doprinos jednog preporoda za kojim čovječanstvo neumorno teži. Osobito cijenim onaj dio eseja koji se odnosi na interpretaciju i razrađivanje evropske i svjetske misli, u čemu naša sadašnja inteligencija pokazuje mnogo zrelosti i individualnosti za razliku od prethodnih generacija.

Mene također zanimaju i članci iz naše prošlosti, iz naše povijesti, koje biste vi trebali češće objavljivati, da mlađe generacije ne zaborave svoje povijesno porijeklo. Vidim iz iskustva, razgovarajući s mladima i najmladima koji ovamo stižu i useljavaju se, da su njihova znanja o našoj povijesti vrlo slaba i ograničena, iako su završili srednje škole... Potrebno je pisati i širiti duhovne horizonte. Zato su ovakvi časopisi kao *Crkva u svijetu* od velike pozitivne koristi narodu u čijoj se sredini tiskaju.

Bogdan Radica, New York

Vidjeli smo da ste u vašem časopisu *Crkva u svijetu* br. 4/1970. posvetili dosta prostora 25. obljetnici Ujedinjenih naroda objavivši *Uvod u Povelju Ujedinjenih naroda*, U Tantovu poruku u povodu obljetnice, kao i vrijedni članak o ciljevima i radu svjetske organizacije.

⁴ O tom mišljenju u Kuriji usp. Arhiv Propagande, *Miscellanea vavarie* XVI f. 334 v. — Karamanovo je mišljenje konačno usvojeno na posebnoj sjednici Propagande dne 16. IX 1742. usp. Arh. Prop. *Congreg. part.* vol. 106 f. 3 r — 22 v. — Zanimljivo je, da je Krčki biskup Antonio Zuccheri (1738—1778) tužen od glagoljaša, da ih nastoji eliminirati, bio suspendiran i protiv njega se vodila istraga. Usp. V. ŠTEFANIĆ, Glagoljski rukopisi otkriveni u Krka (Zagreb 1960) 9.